

Hadži Kosta Jovanović bíró törvénykönyvéből

Hadži Dragan Todorović emlékére

Vékas Éva fordítása

Május van, a mulandóságról és elmúlásról szóló mesék ideje. Az enyhe tavaszi szellő behatolt a félig nyitott ablakon át, és beledöntötte a gyertyát a műszerekkel teli edénybe P. kórházának egyik szobájában. A nővér, akinél éppen akkor egy páciens volt, felugrott, és nevetése meg a szék nyikorgása, amelyről hirtelen felkelt, felébresztett a szomszédos szobában. Előző este nem volt áram, így az improvizált tartókban levő gyertyák ezen az áldott reggelen úgy hullottak és durrogtak a háború előtti kórházépületben, akár a pisztolygolyók, ijesztgetve betegeket és orvosokat egyaránt. Kinyitom a szemem, és a hívás jól ismert érzésével kelek fel az ágyból. A távozás napja ez, kint vár a leparkolt autó, a kulcsok nálam vannak, a ruhám rendesen összerakva az ágy fejrésze felett, a pénztárca és a szemüveg az éjjeliszekrényen. A gyógyulás érzésének ünnepélyessége tekintetemet odavonzza a szoba minden sarkába: a búcsúzás művészet, akárcsak a jégkorcsolyázás, s én ennek régi, szorgalmas diákja vagyok. A kórházat ügyetlenül renoválták, a falakat nemrég világoszöldre festették, és az egyenetlen felületek a gyenge fényben a tölgy kérgére hasonlítanak. Ezen a hétvégén a szobát egy jámbor utcasöpőrő, egy nyugdíjas rendőr és egy piaci pult tulajdonosa hagyta el, csupán az éjjel-nappal oxigénpalackra kapcsolt öregember és én maradtunk. Egy pillanatig figyelem, milyen szorgalmasan szuszog a kupa alatt az öreg, rámosolygok, azután kinézek az ablakon, és meglátom az udvari asztal mellett a fehér padocskán édesen alvó Hadži Kosta Jovanović bírót. Az utóbbi években az idősek és magatehetetlenek otthonában él, ez a

A požegai Borivoje Adašević (Užice, 1947) elbeszélése a *Poslastičarske priče* (szerk. David Albahari és Vladan Mijatović Živojnov. Arhipelag, Beograd, 2008) című kötetben jelent meg.

kórházzal egy udvarban van. Az öregember előtt az asztallapon – amelyen a festék itt-ott felpattogott – porcelántányérban egy szelet görög baklava és egy háromágú aranyvilla, amely anyja hagyatéka, csupán arasznyira vagy valamivel távolabb fekete maszatos bőrbe kötött jegyzetfüzet, melyet vagy ötven otthonlakó egyhangúlag Hadži Kosta Jovanović törvénykönyvének nevez. Lassan kijövök az épületből, és közeledek a padocska meg az asztal felé, amelynél az öreg bíró szundikál. Szeretném megszerezni a fekete jegyzetfüzetet, mint ahogyan annyira szerettem volna az elmúlt napokban is, hiszen örömmel olvasgatnám.

A bíró egy kicsit fészkelődik, nagy lélegzetet vesz, majd tovább alszik, én pedig elveszem a *törvénykönyvet*, és olvasni kezdem. Már az első oldalon leköti a figyelmem az öregember egyik bejegyzése.

1. §

Minden állam történetében előfordult legalább egyszer, hogy a saját népe megszállta. A mi szerb népünk a múlt század nyolcvanas éveinek elején ezt úgy tette meg, hogy az ország szinte minden kisebb városából elűzte az albán cukrászokat. Az országban akkoriban ő uralkodott, ezek az ártatlan emberek pedig csoportokba verődve menekültek, ki merre látott, hogy a puszta életüket mentse.

A huszadik század nyolcvanas éveinek elején kis városunk minden lakosának saját cukrászdája volt. Az enyém a város felső központjának mélyén volt, annak a körútnak a peremén, amelyet az 1300 káplár és a Fővárosi utca zöldövezetei szegélyeznek. Itt, a százéves hársfák és az illatos gyöngyvirágok között, melyeket a környező települések öregasszonyai árultak, egy düledező, piszkosfehér házban volt Luan Avzi cukrászdája. A híres Luan Starovának, a *Kecskék ideje* című könyv írójának névrokona volt, kosovói albán, akit elűztek városunkból és a saját boltjából, valamikor a nyolcvanas évek elején, a gonosztevés kölcsönösségéről szóló íratlan szabály szerint, amely azokban a napokban a *szemet szemért, fogat fogért* bibliai mondásban nyilvánult meg. Ma valahol Boszniában él, talán Szarajevóban. Kora tavaszi reggeleken anyáink óvatosan léptek be gyerekkorunk szobájába, összehajtogatott zsebpénzzel a kezükben: még az álmok lendülete vitt bennünket, melyekben a világ nem is sejtett távolságaira és magasságaiba jutottunk el, a házból kilépve rózsaszínű ködben indultunk az iskola felé, az első órákat a szünetre való várakozás töltötte ki, a szünetet jelző csengő hangjával folyamként sodródtunk a város központja, a cukrászdák és pékségek felé, amelyeket rendre kosovói albánok tartottak. A diákfolyam

a cukrászdáig vitt, ahol aztán megvettem azt, amit nagyjából *a nap süteményének* neveztem. Luanunk az üzletéből mintegy nutricionista szimbiózisban pékséget/cukrászdát vagy cukrászdát/pékséget teremtett.

Így aztán az alvészeletek, a hengertestű tulumbák és a zsíros baklavatenger között sajttal és hússal töltött, vagy üres péksütemények hersegtek, zsírosak voltak mint az ördög, vagy éppen szárazak, mint az anyókák bőre. Gyermekkorunk reggelei, melyeket a cukrászdai fecskendőből áramló édeskés hártya vont be, örökre emlékezetünkben maradtak, lényünkben lüktettek, átszöttek fiatal testünkben öregedő lelkünket. A pirkadat ébren talált bennünket iskolába indulásra várva, a sampite édeskés teste, a baklava ropogós tésztája, vagy a féregszerű tulumba bódító leve úgy csalogatott bennünket, mint ifjú napjaink jó szellemei. Cukrászdámat a nép humorosan *fütyülő* cukrászának nevezte, mert délben, amikor a süteményeket készítették, és a baklava tésztáját sütötték, az utca zsviját a munkások füttyszava törte át. A mesterlegénynek, aki a süteményeket gyártotta és a *görög baklava* tésztáját készítette – kisvárosunkban ezt Luan Avzi tudta legjobban készíteni –, folyton fütyülnie kellett, mert a munka ritmusában minél többet fütyült, annál kevesebb – akkoriban igen drága – diót, mandulát és mazsolát evett, így csökkentve a sütemények árát. A boltból áradó illatfelhőben közeledők egy olyan különleges koncert hallgatóivá váltak, amely az egész utcában visszhangzott, és tovaterjedt a város mind a négy részébe. A műhelyben fütyültek szívből és taktusra, s minél lelkesebb és szabályosabb volt a füttyszó, annál több volt az utcán a hallgató, a sütemények pedig másnap reggel még ízletesebbek és édeesebbek voltak. Így történt akkoriban, hogy egy-egy kosovói dal, ami sokat jelentett a kisvárosunkba onnan érkezőknek, mindennapjaink része lett, fütyörészünk mi is a *Hajde dul Cupát*, mintha az anyatejjel szívtuk volna magunkba, és dédanyáinktól örököltük volna. Minden bölcsességből és türelemből szövődött, míg el nem jött az idő, amikor polgártársaink okkupálták, idegenként leigázták önmagukat.

2. §

Ez a következő konzekvenciákat eredményezte:

- a) az ország édesség nélkül maradt, a nép többé nem ehetett ezt kenyér helyett, így azóta folyamatosan forrong
- b) sok anya receptek nélkül maradt, a süteményeket most a nagy üzletközpontok tömegtermékei között kell megkeresniük, viszonzásul ezek szép színű, de rossz ízű süteményeket gyártanak
- c) az ország száraz lett, a kenyér böjtös, az utcák pedig só nélkül maradtak a jégkorszak küszöbén.

P.-ből észak felé lehetett kijutni. A város kijáratánál, Nyugat-Szerbia vasúti csomópontjának centrumában volt a vasútállomás. Kisfiú voltam még, és nem néztem végig Luan Avzi családjának és még néhány cukrásznak a városunkból való elvonulását. Elképzelem, hogyan történhetett. Látom őket, amint a teherautó karosszériáján vonszolják a bútorokat és a bolti gépeket a városon kívüli vasútállomásig. Összegöngyölt szőnyegek, mint szederdzsemes palacsinták kandikálnak a kocsiderékből. A gyerekek poros nyakán barázdákat szántanak a lefolyó könnyek. A FAP motorjának pöfögésében és a füstben nem hallatszík a városból menekülők hangja, csak a szájak mozgása, az arcizmok rángatózása, a mozdulatok látszanak. *Gesztusok és grimaszok*. Egyesek kék szemhéja, mások befáslizott keze. Menekülő távozás. Mint a későbbi menekülések előfutára. Az út mentén az emberek megállnak, szemlélik a menekülést. Köpködnek, vagy a földre szegezik tekintetüket. A választás szabadsága építi a világot. Megérkezés az állomásra. Ideges sietség, rettegés, nehogy elfelejtsenek valamit, nehogy tönkremenjen valami kirakodáskor, mert visszatérés nem lesz. Elképzelem Luant, ahogyan fojtott hangon beszélget a sofőrrel, ahogy kifizeti, és némán tiltakozik a szállítási díj miatt. Látom, ahogyan a vasúti tisztviselőtől átveszi a teherszállítmány dokumentumait. Ahogy feleségével és gyerekeivel bemegy a fülkébe. Előbb a gyerekek, aztán az asszony. Végül ő. Becsukja a fülke ajtaját. A vonat az állomáson. Vonatfütty. Indulás. A tekintet ott marad a váltón, a vasúti telefon kopott talapzatán, vagy a rozsdás villanypóznán. A szerelvény kerekeinek elmaradhatatlan kattogása. Egy pillanattal később olyan érzés, mintha sohasem éltetek volna a vidéken, melyet elhagytok. Azután az is eltűnik. Eltűnik minden. Csupán a kietlen vidék marad, amelyen némán átvonultok. Látom a cukrászdát abban a pillanatban, amikor az ütepektől a süteményesvitrin utolsó üvegeje is szilánkokra törik. Elhagyatott és romos. A falon Iustitia félrecsúszott portréja szétvert keretben. A portré alatt a leszakított felirat egy része, csak a PRO és a MER szófószlányok a zsiros háttérbe ragadva. Pikkelyszerű papírcsapatok vicsorognak a falról.

3. §

S íme az emberi sorsok jövődöbeli igazságszerető krónikása számára, hogyan festett abban az időben Avzi cukrászdája.

Pontosan a bejárati ajtó felett egy A4-es formátumú sárgás papírdarab állt berámázva, rajta a görög baklava receptje. Ennek lényege a baklavatészta mandulából, dióból és fahéjból készült töltelke volt, a hangsúly pedig a baklavatészta elkészítésének virtuozitására esett, arra, hogyan kell ügyesen átítatni a tész-

tát étolajjal és meglocsolni cukorsziruppal. E szentséges cukrásztitok receptjének kifüggesztését föltétlenül kommentárnak kell kísérnie, így tehát a kereset recept alatt, persze üveglappal védve, már közelebb az olvasó szeméhez, ez a jelmondat állt:

Társadalmunk jövője az igazság hozzáférhetősége.

A falon, a vásárló háta mögött, az eladóval szemben, Franz Karl Achard 50×35 cm-es portréja állt. Achard 1799-ben selyemzsebkendőben vitte a porosz királynak az Európában először előállított kristálycukrot. A technológia piszkos volt és mérregdrága, de a királynak ízlett, amit megkóstolt. Talán a királyok azóta szeretik a házi csemegéket.

A falon, az eladó háta mögött, az üzletbe lépő vásárlóval szemben Iustitiának, az igazság istennőjének kb. 70×50 cm-es portréja. Szerénységem – gyaníthatóan a kor követelményével összhangban, ámde hiábavalóan – neki szentelte egész munkásságát. Tehát Iustitia istennő portréja bekötött szemmel, mérleggel és karddal a kezében, a portré alatt pedig falra ragasztott papírlap a következő felirattal:

Iustitia is mérte a süteményt.

Ebben a tréfás szentenciában, egész elmés, humoros vertikálisában ott rejlik, milyen élete volt a kor emberének. Tisztességesen élünk, a tökéletességre törekedünk, miközben az általunk létrehozott civilizáció peremén megkezdődött az erkölcsi szokások rothadása. Ez a rothadás fertőzést okozott, így jutottunk el idáig.

A háborúk elmúltak. A börtönök tele vannak bűnözőkkel. Minden nemzet elküldte saját áldozatkész képviselőit. Az öldöklés többé nem jelent örömteli szórakozást. A nemzetek közötti megbékélésről beszélnek. A pénz és a kultúra átível az újonnan keletkezett határokon. Mindenki a saját kupéjában. Olykor mi is átkelünk a határokon. Idegenben egzotikumnak számítunk, a *terra incognitából* érkezett *aborogineknek*. A nemzeti konyha étkeivel kínálnak bennünket, mi általában elutasítjuk. Szeretnénk, ha a házigazdák felfognák, hogy ezekből az étkekből, ebből a kínálatásból egyszer harsány csatakiáltás keletkezik. Nincs ehhez már gyomrunk. Elfogadjuk az ajándékkönyveket, a díszdoktori címeket, az ismeretlen nyelvek interaktív kurzusait. Az utolsó pillanatban kaptuk el a Világba vivő vonatot. Rohamosan fejlődünk. Időnként megtorpanunk nemzeti állomásainkon. S minden megszokottá lesz. A civilizált világ normáival

összhangban élünk. Mind kevesebb az egyenetlenség létünk talaján. Az aranyközép leszavazott bennünket. Csendben haladunk tovább az ellenőrzött úton. Országunkat új emberekkel népesítjük be. Magunkat külföldről érkező tartalmakkal gazdagítjuk. A régi tartalmat nem fogadja köszöntés. Amit az ország elvetett, az benne idegen test. A bűnösséget hamarosan már nem is vizsgálják. Múltunk elszenderedik mélyen a tömegsír friss talajának hordaléka alatt.

Vidám füttyszó riaszt fel gondolataimból. A melódia ujjongva árasztja el asztalunkat, akár a vízésés. A bíró alszik. Én némán ülök, a zsíros bőrbe kötött jegyzetfüzetet bámulom. Ideje indulnom. Felkelek a padról, és az úton a parkoló felé indulok. Az ösvény végén megállok és megfordulok. Az öregember ébredszik, fészkelődik, tenyerével arcát dörzsöli. Egy méhecske felszáll, aztán visszatér, a cukorszirupot szívja a görögbaklava-szeletből, miközben valahonnan, a gesztenyefa, vagy a háromlevelű ágáról balkáni gerle turbékol. Látom: a szellő hullámozó fuvallata balról jobbra, jobbról balra lapozza *Hadži Kosta Jovanović bíró törvénykönyvét*. Egy pillanatra nyugodt maradok. Aztán megfordulok, és az autó felé indulok.

*Mikus
Csaba
felvétele*